

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, МЕНЕДЖМЕНТУ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ В
КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент 12-441 групи

Спеціальності 292 Міжнародні
економічні відносини

Освітньо-професійної програми
Міжнародні економічні відносини

Трускавецький Денис Вікторович

Керівник: к.е.н., ст. викладач

Чмут А. В.

Рецензент: директор з розвитку
персоналу ТОВ «Автопланета Плюс»

Крамаровська Л.П.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ	5
1.1. Сутність та форми зовнішньої торгівлі	5
1.2. Система показників зовнішньої торгівлі	13
1.3. Теоретичні засади забезпечення продовольчої безпеки	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ	25
2.1. Зовнішня торгівля України товарами продовольчої групи	25
2.2. Показники зовнішньої торгівлі України товарами продовольчої групи.....	27
2.3. Баланси виробництва та споживання продовольчих товарів.....	31
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ	37
3.1. Основні проблеми розвитку зовнішньої торгівлі	37
3.2. Напрямки удосконалення торгівельних відносин України в контексті продовольчої безпеки	39
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

Актуальність теми Для кожної з основних сфер застосування праці у галузі забезпечення продовольчої безпеки держави (регулювання агропромислового комплексу і споживацького ринку продуктів харчування, соціальної сфери і доходів, природокористування й екології, якості і безпеки харчових продуктів, зовнішньоекономічної діяльності) існує широке коло можливих механізмів регулювання залежно від стратегічних пріоритетів, поставлених цілей і ресурсів. Основним завданням державного управління продовольчою безпекою є вибір тих з них, які найбільше відповідають специфіці ситуації з продовольчим забезпеченням в кожному з аспектів і будуть найефективнішими з урахуванням цієї специфіки.

Сучасна світова економіка характеризується різноманіттям форм та методів торгівлі, рівнем інтеграції розвинених країн та країн, що розвиваються, у світове співтовариство, інтенсивністю торговельно-економічного співробітництва та коопераційними зв'язками, що направлені на удосконалення економічного розвитку і зростання країн світу. У зв'язку з цим актуальним є дослідження особливостей міжнародної торгівлі нашої держави в контексті продовольчої безпеки.

Зовнішня торгівля виступає найважливішою формою міжнародних економічних відносин, її показники одночасно відображають стан економічного потенціалу різних країн та характерні відносини між ними. Питання зовнішньої торгівлі України розглядають у працях таких вчених: Я. Базиліук, Ф. Бутинець, В. Венцель, О. Гребенюк, І. Єщенко, Я. Жаліло, А. Кісельов, Н. Ковтун, С. Лебедева, Н. Навроцька, В. Осипов, І. Павленко, В. Федосов, М. Фрідман.

Метою роботи є дослідження стану зовнішньої торгівлі товарами продовольчої групи та її роль в контексті продовольчої безпеки.

Завдання дослідження:

- визначити сутність та форми зовнішньої торгівлі;
- розглянути систему показників зовнішньої торгівлі;
- дослідити теоретичні засади забезпечення продовольчої безпеки;
- розглянути особливості зовнішньої торгівлі України товарами продовольчої групи;
- визначити показники зовнішньої торгівлі України торгівлі товарами продовольчої групи;
- виконати аналіз балансів виробництва та споживання продовольчих товарів;
- визначити основні проблеми розвитку зовнішньої торгівлі;
- дослідити напрямки удосконалення торгівельних відносин України в контексті продовольчої безпеки.

Об'єктом дослідження є зовнішня торгівля України товарами продовольчої групи.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні засади зовнішньої торгівлі товарами продовольчої групи.

Для розв'язання визначених завдань і досягнення мети використовувався комплекс взаємодоповнюючих **методів** дослідження: аналіз синтез, індукція, дедукція, монографічний системного, причинно-наслідкового та порівняльного аналізу даних; економіко-статистичний графічний.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні положення курсової роботи були апробовані на V Усеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання економічного розвитку в сучасних умовах» (м. Херсон, 26-27 березня 2020 р.). IV Щорічна студентська наукова – практична конференція «Сучасна економіка: проблеми та перспективи розвитку» (м. Херсон, 14 квітня 2020 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Сутність та форми зовнішньої торгівлі

За оцінками істориків, міжнародна торгівля виникла задовго до виникнення найдавніших держав. Натуральний обмін існував між племенами задовго до появи загального еквіваленту, який спричинив прорив у такому обміні, але все одно його не витіснив. Однак обсяги торгівлі до появи перших державних утворень були дуже незначними. Чинниками, що стримували розвиток торгівлі, були:

- відсутність достовірних географічних знань про світ (тож транзитної торгівлі не існувало взагалі: 6-7 тисяч років тому і раніше людина знала, як звуться сусідні народи, а про інші могла лише здогадуватися);

- ризик, із яким було пов'язане перебування поза межами своєї племінної території (держави);

- рівень розвитку окремих технологій (транспорту зокрема) не припускав можливості перевезення будь-якого товару на великі відстані;

- відсутність населення там, де за кілька тисяч років до нашої ери природа не могла дати людям усього необхідного [12, с. 74].

Утворення перших стародавніх держав призвело до прориву у міжнародній торгівлі. Виділимо спільні для тодішньої торгівлі всіх держав риси:

- виникнення у стародавніх держав потреб у деяких товарах, без яких неможливо було підтримувати свій сталий розвиток;

- спеціалізація на торгівлі міст, розташованих ближче до кордонів, а також на берегах річок та морів;

- заохочення торговельних міст царями (або урядами);
- розташування у торговельних містах резиденцій царів, військових підрозділів. Такі міста часто ставали й релігійними центрами (наприклад, Єрусалим);
- послаблення позицій певної території у міжнародній торгівлі автоматично призводило до економічної деградації промисловості та інших галузей несільськогосподарського спрямування, до натуралізації господарства на селі та масової втечі до сіл міщан;
- характер сільського господарства прилеглої до торговельних міст території – переважно товарний, а не натуральний, у ньому масово застосовувалася праця найманих робітників та рабів, що на той час було індикатором прогресивного господарства [17, с. 69].

Зовнішня торгівля Західної Європи часів раннього середньовіччя була розвинена слабо внаслідок попереднього тривалого занепаду. Тут аж до ХХ–ХІ ст. не було чітко визначених кордонів, а держави здебільшого мали господарство автаркічного типу. Торгівля велася майже винятково предметами розкошів – приблизно так само, як це було за кілька тисячоліть до цього на Сході. Що ж до Візантії та Арабського халіфату, то їхня торгівля розвивалася приблизно так само, як це було за часів Стародавнього Сходу. Те саме можна з певністю говорити про торгівлю східних слов'ян – найбільш економічно розвиненими були ті князівства, що мали сталі зовнішні зв'язки – Новгород, Псков, Галицько-Волинська держава.

Поява середньовічного міста у Європі спричинена розвитком торгівлі та ремесел. Тому в ХІІ–ХVІ столітті склалася така ситуація, що саме вільні торговельні міста, а не ті, що були підпорядковані дрібним тиранам і монархам, мали розвинену торгівлю та відповідно були більш розвиненими за іншими параметрами. Саме тут почали утворюватися перші університети, осередки лихварського, а пізніше банківського та промислового капіталу. Ситуація в Україні тоді нагадувала

загальноєвропейську: Львів був найбільшим містом Речі Посполитої, адже через нього проходила більшість торгових потоків з Молдови та Османської імперії до Польщі та Німеччини.

Визначальна роль у розвитку торгівлі Нового Часу належить розвитку торговельного мореплавства, пов'язаному з Великими географічними відкриттями. Порти Іспанії, Португалії, пізніше – Голландії, Франції та Англії стали багатими містами, адже торгівля мала найвищий рівень рентабельності – і це попри піратство, війни, бунти на суднах, шторми тощо. Водночас розвивалися прибережні регіони обох Америк – спочатку в інтересах вивезення награбованого золота та срібла, а пізніше – задля перевезення товарів, вироблених у колоніях.

Саме припортові райони Бразилії, Перу, Мексики, Аргентини та Нової Англії дістали першочергового розвитку, адже тут і вироблялися товари [4, с. 73]. Натомість райони, віддалені від моря, протягом тривалого часу залишалися не освоєними колоністами. Не випадково у гірських районах Перу та Болівії, у хащах Парагваю та Бразилії показники рівня економічного розвитку порівняно з іншими регіонами досі низькі.

Формування регіональних відмінностей у Сполучених Штатах Америки – процес, який нерозривно пов'язаний із торгівлею. І хоча розпочався він так само, як і в американських колоніях Іспанії та Португалії, його продовження було дещо іншим. Після проголошення незалежності США у 1776 році північні регіони стали на шлях розвитку виробництв, що заміщували імпорт. Натомість південні штати продовжували виробляти ті самі товари, що й доти, для експорту до Великої Британії. Розвиток Півдня характеризувався відсутністю нових робочих місць (більшість робіт виконували раби), і це не стимулювало зростання там населення.

На противагу економічній стабільності Півдня Північ швидко зростала, по-перше, у масштабах – росло населення та територія, по-

друге, якісно – на початок війни з південними штатами галузева структура господарства фактично відповідала Англії. Тож у США імпортозаміщення виявилось більш ефективною політикою розвитку господарства, ніж експортна орієнтованість. Регіональні відмінності вилились у військово-політичне протистояння, і після чотирирічної громадянської війни розпочалося їх подолання. Водночас відмінності, притаманні макрорегіонам – Півночі з одного боку та Півдня з Заходом з іншого, – ще не були остаточно ліквідованими. Для їх подолання американська економіка застосувала традиційний спосіб – на Півдні після громадянської війни, а пізніше й на Заході розвиваються новітні галузі: спочатку нафтовидобування та нафтопереробка, згодом – високотехнологічне машинобудування, літако- та суднобудування, виробництво полімерних матеріалів тощо. Натомість Північ залишається територією переважно традиційних галузей [13, с. 58].

Регіональна структура господарства Канади має подібну до США асиметрію, яку можна пояснити наступним: райони, прилеглі до Північного Сходу США, розвинені порівняно з прилеглими до Заходу США настільки більше, наскільки співвідноситься розвиток згаданих американських макрорегіонів (в абсолютних показниках). Чинником цього, очевидно, слід вважати високу міру інтеграції економік двох країн, тобто просторова структура економіки Канади орієнтується на потреби торгівлі з США.

Зовнішня торгівля припускає вивіз (експорт) і ввіз (імпорт) чи тільки вивіз, чи тільки ввіз товарів і послуг у відносинах між країнами. Це головна форма двостороннього економічного співробітництва, здійснювана самостійно чи опосередковано.

Зовнішня торгівля є важливою і історично першою формою міжнародних економічних відносин. Торгівля характеризується державно оформленим обміном між країнами товарами та послугами. Це торгівля однієї країни з іншими країнами світу. Вона складається з ввозу

(імпорту) і вивозу (експорту) товарів. Міжнародна торгівля – це сукупність зовнішніх торгівель усіх країн. Торгівля між країнами – сфера міжнародних товарних відносин, специфічна форма обміну продуктами праці (товарами і послугами) різних країн. З іншого боку, міжнародна торгівля є сукупністю зовнішньої торгівлі всіх країн світу.

Зовнішня торгівля є формою зв'язку між товаровиробниками різних країн, що виникає на основі міжнародного поділу праці, і виражає їхню взаємну економічну залежність. Під терміном «зовнішня торгівля» розуміється торгівля якої-небудь країни з іншими країнами, що складається з оплачуваного ввозу (імпорту) і оплачуваного вивозу (експорту) товарів. Різноманітна зовнішньоторговельна діяльність підрозділяється по товарній спеціалізації на торгівлю готовою продукцією, торгівлю машинами й устаткуванням, торгівлю сировиною і торгівлю послугами .

На думку П. І. Островерха та С. М. Панчишина, «виникнення зовнішньої торгівлі було спричинено винайденням нових знарядь праці, використанням досконаліших технологій, що давало змогу окремим країнам продукувати більший обсяг продукції та обмінювати деяку її частину на зовнішньому ринку, а поглиблення суспільного та становлення міжнародного поділу праці сприяли розвитку міжнародної торгівлі не лише між сусідніми країнами, але й між далекими державами і континентами» За деякими авторами, міжнародна торгівля – це це історично перша найважливіша форма зовнішньоекономічних зв'язків, яка передбачає переміщення товарів і послуг між країнами [1, с. 266].

Л. Брю Стенлі, Р. Макконнелл Кемпбелл стверджують, що загалом міжнародна торгівля «є способом, за допомогою якого країни можуть розвивати спеціалізацію, підвищуючи виробництво своїх ресурсів і, таким чином, збільшувати загальний обсяг виробництва. Суверенні країни, як окремі люди і регіони країни, можуть виграти за рахунок спеціалізації на výroбах, які вони можуть виробляти з найбільшою

відносною ефективністю, і наступного їх обміну на товари, які вони не в змозі самі ефективно виробляти .

Е. А. Зінь та Н. С. Дика вважають, що міжнародна торгівля займає особливе місце в системі господарських зв'язків, міжнародних економічних відносин та визначає всі види міжнародного співробітництва, включаючи міжнародну виробничу діяльність, міжнародний обмін технологічними новинками, активною торговельною діяльністю на міжнародному та внутрішньому ринку .

Ф. Ф. Бутинець, І. В. Жиглей, В. М. Пархоменко відзначають, що міжнародна торгівля – це обмін товарами та послугами між суб'єктами різних держав .

Л. В. Торгова та О. В. Хитра підкреслюють, що міжнародна торгівля є формою зовнішньоекономічної діяльності, яка є історично першою і переважаючою, що являє собою міжнародний обмін продуктами і послугами – результатами національної праці .

В умовах сьогодення інтенсивну роль держави в світовій торгівлі зв'язана зі важливою перевагою: вона дозволяє більш дієво застосувати наявні в країні ресурси, прилучитися до великих досягнень науки і техніки, в достатньо стислі терміни реалізувати структурну перебудову своєї економіки, а ще більш комплексно і диференційовано задовольняти потреби населення. [2, с. 7].

У зв'язку з цим значний інтерес дає дослідження як доктрин, які розкривають основи раціонального ролі національних економік в інтернаціональному товарообмін, моменти конкурентоспроможності окремих держав на світовому ринку, наприклад і неупереджених закономірностей становлення світової торгівлі. [15, с. 19].

Необхідність зовнішньої торгівлі обумовлена такими ознаками:

1. Виникнення світового ринку – це передумова утворення виробництва способом капіталізму. Товарний обіг вийшов за межі окремих територій ще за часів першого капіталізму. Розширенню

міжнародної торгівлі сприяли прогрес у розвитку продуктивних сил, збільшення масштабів виробництва, поліпшення умов транспортування товарів.

2. Розвиток різних галузей спричинив виникнення міжнародної торгівлі. Усі продукти галузей, що найбільш динамічно розвиваються, яку неможливо реалізувати на внутрішньому ринку, вивозиться за кордон.

3. На сучасному етапі розвитку економіки простежується закономірне розширення до безмежного розмірів виробництва, у той час як кількість внутрішнього ринку країни дуже обмежена платоспроможністю її населення. Водночас, коли підприємці ведуть боротьбу за зовнішні ринки виробництво країни дуже переростає усі межі внутрішнього попиту.

4. Населення, що споживає усі ресурси, наявні у світі, необхідність майже кожній країні зростає з кожним днем.

Отже, зацікавленість окремих країн у розширенні своїх міжнародних зв'язків пояснюється потребами збуту продукції на міжнародних ринках, необхідністю одержання певних товарів ззовні й, нарешті, прагненням отримати більше високий прибуток у зв'язку з використанням дешевої робочої сили і сировини країн, що розвиваються.

Як складну соціально економічну категорію зовнішню торгівлю науковці розглядають з двох позицій – операційної та державно-політичної.

З операційної точки зору міжнародна торгівля – це процес безпосереднього обміну товарами та послугами між господарюючими суб'єктами різних держав, державами та міжнародними організаціями [4, с. 44].

Тобто йдеться про рух товарів (у тому числі послуг, ліцензій, ноу-хау, інжинірингових послуг), інструменти та механізми розширення товарообігу, вдосконалення структури експорту та імпорту, прогнозування та оцінку світових товарних ринків, планування можливостей експорту та потреб імпорту, організацію контрактної роботи, контроль за поставками та відвантаженнями, здійсненням розрахунково-фінансових та валютних операцій. При цьому предметом міжнародної торгівлі як сфери знань є організація виконання експортно-імпоротної операції, а об'єктом, відповідно, будь-яка операція з експорту чи імпорту [11, с. 125].

З державно-політичної точки зору міжнародну торгівлю можна розглядати як особливий тип суспільних відносин, які виникають у системі світового господарства в процесі та з приводу обміну товарами та послугами між державами, що мають власні зовнішні та зовнішньоторговельні політики [10, с. 322].

Такі відносини регулюються спеціальними міжнародними регламентами: договорами, угодами, актами та іншими джерелами норм міжнародного права. Проте оскільки суспільні відносини не можуть не залежати від зовнішньої і внутрішньої політики країн, то відносини обміну на світовому ринку значною мірою регулюються й актами та діями політичного характеру. За державно-політичного підходу до трактування сутності міжнародної торгівлі її предметом є організація торговельного обміну, виходячи із національних інтересів і глобальних тенденцій розвитку світового господарства в цілому, а об'єктом – торговельний обмін як сукупність операцій з експорту та імпорту [6, с. 78].

Порівняльна характеристика підходів до пояснення сутності міжнародної торгівлі наведена в табл. 1.1.

**Порівняльна характеристика підходів до розуміння сутності
міжнародної торгівлі**

Критерій порівняння	Підходи	
	операційний	державно-політичний
Суб'єкти	Усі суб'єкти МЕВ	Держави та міжнародні організації
Цілі	Реалізація комерційного інтересу	Реалізація економічних і політичних інтересів держав
Інструменти	Контракти та угоди	Норми міжнародного торговельного права
Предмет МТ як сфери знань	Організація виконання експортно-імпортних операцій	Організація торговельного обміну
Об'єкт	Операція з експорту-імпорту	Торговельний обмін

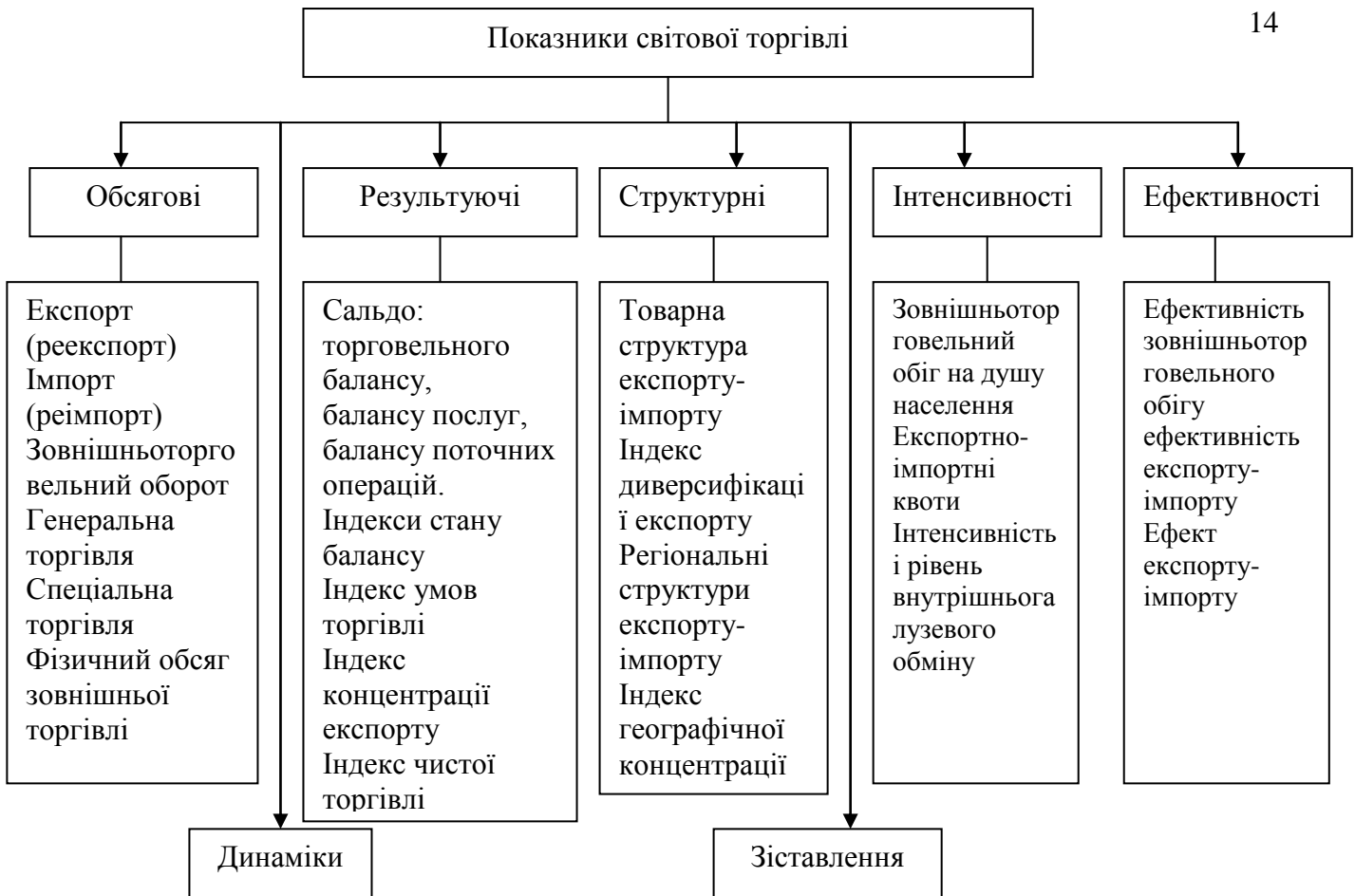
Джерело: складено автором за даними [10].

Таким чином, зовнішня торгівля як обмін товарами та послугами між виробниками і споживачами різних країн об'єктивно не має обмежень, але реальні обсяги, структура, регіональні напрямки та динаміка експорту та імпорту залежать від політичної орієнтації країни, належності до військово-політичних блоків або інтеграційних угруповань, зовнішньоторговельної політики власної та приймаючої країни, відносин із відповідними міжнародними організаціям .

1.2. Система показників зовнішньої торгівлі

Усі сукупні показники міжнародної торгівлі умовно поділяється на такі групи:

- обсягові (абсолютні),
- результуючі,
- структурні,
- інтенсивності,
- ефективності, динаміки та зіставлення (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Система показників світової торгівлі [6, с. 152]

Деякі показники, наприклад, індекси концентрації експорту та диверсифікації експорту, вживаються тільки в міжнародних представленнях, усі інші вживаються для того, щоб оцінити як розвиток зовнішньої торгівлі, так і міжнародної торгівлі по обсягу експорту, імпорту, товарної та регіональної структури торгівлі.

Всю систему показників зовнішньоекономічної діяльності підприємства, організації, фірми можна поділити на чотири групи:

1. Абсолютні показники (обсяг експорту; обсяг імпорту; обсяг накладних витрат на експорт/імпорт; середній залишок коштів; кількість отриманих рекламацій; сума рекламацій; кількість задоволених рекламацій; обсяг використання торговельної марки фірми; обсяг експорту нових товарів) [6, с. 78].

1. Відносні показники (індекси динаміки: індекс вартості; індекс

фізичного обсягу; індекс ціни; індекс кількості, наприклад динаміка частки світового, європейського ринків, частка нових товарів у експорті, які з'явилися на ринках за останні 5 років, частка зниження витрат, одержана за рахунок використання нових технологій, тощо); коефіцієнти виконання зобов'язань з експорту та імпорту: за вартістю, за фактичним обсягом, за ціною; середня тривалість обороту експортної (імпортної) операції; коефіцієнт віддачі коштів від експортних / імпортних операцій) [3, с. 86].

$$TP = \frac{П_T}{П_6} \times 100\% \quad (1.1)$$

2. Показники структури (товарна структура експорту або імпорту; географічна структура експорту або імпорту; структура накладних витрат на експорт або імпорт) [6, с. 78].

$$E_{ef.e} = \frac{ЧВ}{ОП} \quad (1.2)$$

$$ЧВ = (ВВ \times K_p) - ДВ - МП \quad (1.3)$$

3. Показники ефективності (валютна ефективність експорту / імпорту; ефективність експорту / імпорту; середня тривалість обороту експортної (імпортної) операції; коефіцієнт віддачі коштів від експортних/імпортних операцій; ефективність експорту / імпорту) [6, с. 78].

$$P_e = \frac{He}{Ce} \times 100\% \quad (1.4)$$

4. Показники результуючі (сальдо торговельного балансу, балансу послуг, балансу поточних операцій, індекс стану балансу, індекс умов торгівлі, індекс концентрації експорту, індекс чистої торгівлі) [6, с. 78].

О. П. Гребельник поділяє показники ефективності діяльності на

дві великі групи. До першої групи зараховує показники, що характеризують абсолютну величину економічного ефекту і визначаються як різниця між результатом та витратами, а також порівняльні показники ефективності, які визначаються як відношення результату до витрат щодо варіанта зовнішньоекономічних контрактів. До другої групи входять показники, що характеризують доцільність участі підприємства в зовнішньоекономічних зв'язках підприємств: показники локальної ефективності, які розраховуються з використанням чинних внутрішніх цін; показники загальноекономічної ефективності, які розраховуються на підставі розрахункових цін .

Оцінка та аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства може здійснюватися на основі системи показників, яка складається з трьох блоків: перший блок характеризує початковий економічний результат; другий – економічний ефект (кінцевий результат в абсолютному вираженні); третій – економічну ефективність (кінцевий результат у відносних величинах) [6, с. 78].

Узагальнення сучасних поглядів щодо аналізу ефективності зовнішньоекономічної діяльності дозволило виділити у наступні представлені групи

- показники ефективності пов'язані з експортом товарів і послуг;
- показники ефективності пов'язані з імпортом товарів і послуг;
- загальні показники зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином зазначені показники можна поділити на наступні які розраховуються у грошовій формі:

- показники ефекту, як різниця показників і мають абсолютні значення [6, с. 78].

- показники ефективності, що розраховуються співвідношенням показників і представленні відсотком та частками [3, с. 86].

Показники економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності поділяються на:

– загальні показники ефективності зовнішньоекономічної діяльності (зростання національного доходу країни, зростання продуктивності праці, зниження собівартості продукції, економія на сировині, матеріалах, енергії тощо) [6, с. 78].

– часткові ефективності зовнішньоекономічної діяльності, які характеризують результати проведення зовнішньоекономічних операцій окремих суб'єктів господарювання в абсолютних і відносних показниках.

Розрахунок часткових показників ефективності вимагає дотримання таких принципових методологічних положень:

1. Принципу всебічного обліку всіх складових елементів витрат і результатів, який припускає якісну класифікацію та відтворення відповідних показників у документах оперативного, статистичного і бухгалтерського обліку [6, с. 112].

2. Принципу зведення витрат і результатів для порівняння, який показує, що показники, які порівнюються, повинні відтворюватися однаковими кількісними одиницями в економічному розумінні. При конструюванні показника ефективності чисельник і знаменник останнього мають виключати можливе дублювання складових елементів [6, с. 112].

3. Принципу зведення різнотермінових витрат і результатів до одного моменту часу за допомогою дисконтування [6, с. 112].

4. Принципу порівняння з базовим варіантом, що відтворює сутність застосування показників ефективності для здійснення економічного аналізу, який проводять не тільки з метою опису поточного стану діяльності суб'єкта господарювання, а й з метою опрацювання пропозицій щодо поліпшення економічної ситуації, яка склалася в періоді, що аналізується [6, с. 112].

Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності з використанням часткових показників полягає у вивченні поточного

стану підприємства, його відхилень від запланованого рівня та виявленні чинників, які спричинили ці відхилення. Оцінка діяльності здійснюється шляхом порівняння фактичних результатів із запланованими або за попередній період. Можливою вважається й оцінка відносно нормативних показників або показників аналогічних підприємств.

– Наявність достовірності інформації, систему збору та аналізу даних. Конкретний розрахунок показників ефективності залежатиме значною мірою від виду зовнішньоторговельної операції, її мети, умов та інших особливостей і конкретної угоди у межах ЗЕД, здійснюваної на підприємстві [6].

Для оцінки ефективності діяльності суб'єкта господарювання у зовнішньоекономічній сфері необхідно здійснити аналіз експортно-імпортних операцій який має містити:

– Особливості виконання угод за ціною та обсягами
– Стан виконання угод за термінами поставок та якістю
– Проведення факторного аналізу впливу на узагальнюючі економічні показники.

– Визначення причин недовиконання угод за відповідними складовими.

Процес проведення аналізу має 4 етапи: аналіз виконання зобов'язань за товарами та товарними групами; виконання зобов'язань за країнами експорту/імпорту; виконання зобов'язань за країнами ближнього зарубіжжя; узагальнення результатів аналізу [5].

Показники, які характеризують ступінь ефективності ЗЕД для підприємства, доцільно розраховувати перед укладанням певної угоди, при планування діяльності, а також з метою оцінювання ефективності експортних та імпортних операцій за попередній період [5].

Для загальної характеристики експортної діяльності компанії використовують такі показники:

Ефективність експорту (наскільки ефективно підприємство проводить свою ЗЕД; частка виторгу в загальному обсязі експорту підприємства):

Якщо показник >1 і вище показника ефективності реалізації на внутрішньому ринку, то реалізація на зовнішньому ринку буде ефективнішою у порівнянні із реалізацією на внутрішньому ринку .

Рентабельність експорту (сума інвалютного доходу від реалізації експортних товарів, що припадає на кожен витрачений гривню) [24].

$$P_e = \frac{H_e}{C_e} \times 100\% \quad (1.3)$$

H_e – гривневі надходження від експорту, які розраховуються шляхом перерахування валютної виручки в гривнях за курсом НБУ на день надходження валютної виручки [24].

C_e – собівартість виробництва експортного товару.

Наведені показники ефективності слід порівнювати з аналогічними показниками за минулий період, що дасть змогу встановити, як змінилась ефективність реалізації товарів у звітному періоді в порівнянні з минулим [25, с. 135].

1.3. Теоретичні засади забезпечення продовольчої безпеки

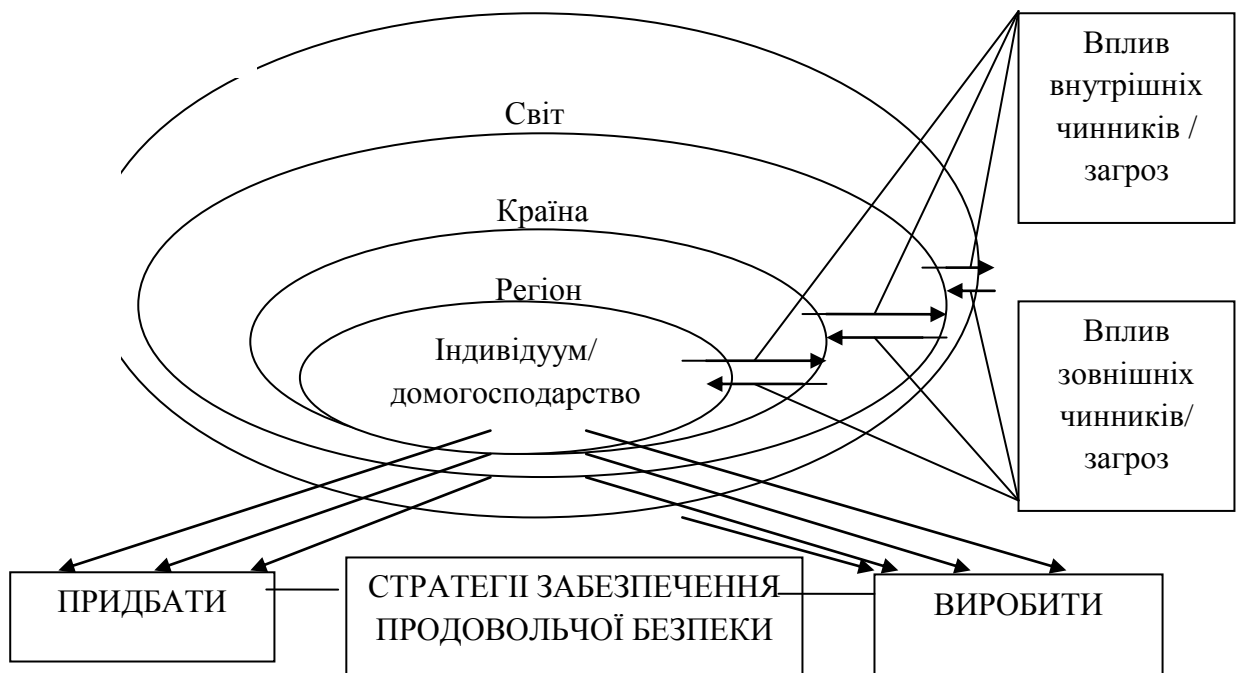
У найзагальнішому вигляді, згідно з визначенням Організації з питань продовольства і сільського господарства при ООН (далі за текстом ФАО), під продовольчою безпекою розуміється «стан, при якому всі люди завжди мають доступ до безпечного і поживного продовольства для підтримки активного здорового життя» [24].

Продовольча безпека – порівняно новий для вітчизняної науки термін, запозичений у 1990-х рр. з ужитку ООН. Раніше в нашій країні продовольча проблема розглядалася в іншій системі термінів, пов'язаних в основному з військово-стратегічними аспектами продовольчої проблематики. В умовах надзвичайно мілітаризованої

радянської економіки проблема державної безпеки стосовно продовольства розв'язувалася шляхом створення гігантських матеріальних мобілізаційних ресурсів (запасів). Таке накопичення створювалося різними способами, найвідомішим з яких було створення так званих державних резервів у вигляді запасів продовольства.

Не дивлячись на новизну терміну «продовольча безпека» для вітчизняної науки сама проблема, що лежить в основі питань продовольчого забезпечення, а саме проблема задоволення попиту населення Землі, що збільшується, на продукти харчування в умовах обмеженості ресурсів їх виробництва, є однією з основних глобальних економічних проблем і предметом загальнотеоретичних досліджень та спроб її практичного вирішення в економічній практиці держав з кінця XVIII ст. Ядром вказаної проблеми є суперечність між потребами суспільства, що зростають, у природних ресурсах і можливостями природи задовольнити ці потреби. Найважливішими аспектами вказаної проблеми є демографічний і економічний.

Здатність для кожного рівня забезпечити свою продовольчу безпеку зумовлюється як внутрішніми, або ендогенними (економіка даного рівня, в тому числі доходи, обсяг і структура споживання), так і зовнішніми, або екзогенними (стан продовольчої забезпеченості вищого рівня), факторами. Водночас внутрішня продовольча безпека на всіх рівнях визначається частково продовольчою безпекою нижчого рівня ієрархії (так, продовольча безпека регіону складається з продовольчої забезпеченості всіх домашніх господарств на його території). Певна комбінація і ступінь дії цих двох чинників – внутрішніх і зовнішніх відносно до даного рівня – характеризує кожен із рівнів продовольчої безпеки (рис.1.2).

Рис. 1.2. Продовольча безпека за рівнями її формування

У загальному вигляді основні чинники продовольчої безпеки наведені в табл. 1.2.

Існуюча взаємозалежність і взаємозумовленість різних рівнів забезпечення продовольчої безпеки враховує інтереси і специфіку кожного рівня та визначає необхідність до її забезпечення інтегральним підходом.

На рівні усіх країн, які зв'язані товарними відносинами – головна роль повинна відводитися забезпеченню продовольчої безпеки на макрорівні, тому що усі інтереси формують стратегічні цінності вищого рівня торговельних країн.

Більшість однакових за своєю суттю чинників виявляється на різних рівнях, причому чинник, що є зовнішнім для одного рівня, стає внутрішнім для вищого рівня. Поєднання впливу різних чинників на кожному рівні об'єктивно зумовлює вибір стратегії забезпечення продовольчої безпеки .

Чинники продовольчої безпеки

Рівень	Фактори	
	Внутрішні	Зовнішні
Індивідуальний/ домогосподарство	<ul style="list-style-type: none"> – доходи – потенціал самозабезпечення (можливість самостійно виробити необхідне продовольство) 	<ul style="list-style-type: none"> – кон'юнктура регіонального ринку продовольства – макроекономічна ситуація – розвиненість АПК регіону – екологічна ситуація в регіоні – розвиненість торгової і транспортної інфраструктури в регіоні
Регіональний	<ul style="list-style-type: none"> – соціально-економічна ситуація в регіоні – потенціал самозабезпечення (ресурси АПК) регіону – кон'юнктура регіонального ринку продовольства – розвиненість торгової і транспортної інфраструктури в регіоні – регіональна економічна політика і регулювання – участь в міжрегіональному обміні – екологічна ситуація в регіоні 	<ul style="list-style-type: none"> – соціально-економічна ситуація в регіоні – потенціал самозабезпечення (ресурси АПК) регіону – кон'юнктура регіонального ринку продовольства – розвиненість торгової і транспортної інфраструктури в регіоні – регіональна економічна політика і регулювання – участь в міжрегіональному обміні – екологічна ситуація в регіоні
Національний	<ul style="list-style-type: none"> – соціально-економічна ситуація в країні – потенціал самозабезпечення (ресурси АПК) країни – кон'юнктура регіонального ринку продовольства – розвиненість торгової і транспортної інфраструктури в країні – регіональна економічна політика і держ. регулювання – участь в міжрегіональному обміні – екологічна ситуація в країні 	<ul style="list-style-type: none"> – кон'юнктура світового ринку продовольства – макроекономічна ситуація у світі – стан світового сільського господарства – екологічна ситуація у світі – розвиненість світової торгової і транспортної інфраструктури – національна економічна політика і регулювання
Рівень	Фактори	
	Внутрішні	Зовнішні
Глобальний	<ul style="list-style-type: none"> – кон'юнктура світового ринку продовольства – макроекономічна ситуація у світі – стан світового сільського господарства – екологічна ситуація у світі – розвиненість світової торгової і транспортної інфраструктури 	

Джерело: складено автором на основі [12].

У загальному вигляді можуть бути виділені дві основні стратегії: придбати або виробити. На будь-якому рівні (окрім світового) існує альтернатива самостійного виробництва або придбання (зовнішніх поставок, імпорту) продовольства. Вибір же стратегії, здійснюваний управляючою структурою суб'єкта будь-якого рівня, визначається поєднанням впливу перелічених чинників (в даному випадку ми не розглядаємо суб'єктивну або політичну складову вибору).

В умовах негативного прояву зовнішніх чинників стратегія забезпечення продовольчої безпеки зводиться до концентрації зусиль з власного виробництва продовольства, і навпаки – при позитивній зовнішній ситуації основною стратегією може стати орієнтація на зовнішні джерела продовольства. Остаточний вибір у будь-якому випадку диктується внутрішніми чинниками, з яких двома найважливішими є доходи і ресурси.

Продовольча незабезпеченість – стан, що характеризується відсутністю продовольчої безпеки, буває хронічною і тимчасовою. У першому випадку споживання їжі постійно протягом року є недостатнім через неможливість придбати (брак доходу грошей) чи утворити необхідний запас продукції.

Можемо взяти до уваги також потенційну продовольчу небезпечність, у той час як держава (регіон, домогосподарство) залишається вразливою до можливих зовнішніх кризових явищ і потрясінь, таких як макроекономічні кризи або природні лиха. Продовольча незабезпеченість в цих випадках може з потенційної перетворитися на тимчасову або хронічну.

Світова продовольча безпека має своїм об'єктом все людство, і оскільки постійно якась частина населення світу голодує, недоїдає (за оцінками ФАО, понад 800 млн чоловік), то у світі наявна хронічна продовольча незабезпеченість [25, с. 135]. Тому перед світовою спільнотою постійно стоїть завдання створення такого продовольчого

забезпечення, при якому все населення світу стане вільним від голоду і недоїдання.

Нестабільність міжнародного ринку продовольства, пов'язана із сезонними коливаннями рівня світового урожаю зерна, негнучкістю аграрної політики ряду держав, на думку експертів ФАО, вимагає розробки і здійснення колективних заходів щодо забезпечення продовольчої безпеки у світі.

Поняття продовольчої безпеки на рівні окремої держави, на відміну від загальносвітового рівня, тісно пов'язане з поняттям продовольчої незалежності (самозабезпечення), стану захищеності задоволення потреб у продовольстві за рахунок необхідного рівня власного виробництва.

У сукупному вигляді продовольча незалежність визначає здатність забезпечення продукцією населення країн за рахунок власних ресурсів агропромислового підприємства.

Важливість поняття продовольчої незалежності підтверджується хоча б тим фактором, що як основний загальноприйнятий критерій продовольчої безпеки світовою спільнотою визнається коефіцієнт самозабезпечення (тобто питома вага сумарного вітчизняного виробництва продовольства в кінцевому споживанні), який не повинен бути нижчим ніж 80 %.

Згідно з висновком Всесвітньої ради з продовольства при ООН: найвищого ступеня самозабезпечення в продовольстві за результатами інтегрованих зусиль зі збільшення виробництва життєво необхідних продуктів, поліпшення системи постачання і споживання продовольства, ліквідації недоїдання та голоду.

Дуже велика роль первинного попиту на продукцію як у країнах з розвиненою ринковою економікою, так і в країнах з економікою перехідного періоду. Тому слід відрізнити поняття продовольчої безпеки і продовольчого самозабезпечення.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

2.1. Зовнішня торгівля України товарами продовольчої групи

Україна експортує свою продукцію в понад 190 країн світу та займає провідні позиції на світовому ринку. Зокрема, за експортом олійних та зернових культур. І ця продукція формує значний економічний потенціал нашої держави.

Уже сьогодні Україна посідає четверте місце на світовому ринку з експорту кукурудзи, третє – на ринку ячменю і шосте – на ринку пшениці, одинадцяте – з експорту борошна, дванадцяте – з експорту пластівців.

Зовнішньоторговельний оборот товарів і послуг в Україні за підсумками 2019 року збільшився на 8,5% (+10,2 млрд дол.) у порівнянні з показниками 2018 року і становив 131,0 млрд дол.

Сальдо торговельного балансу товарів і послуг склалося негативним у сумі 3,6 млрд дол. і покращилось на 2,6 млрд дол. відносно показника 2018 року [19].

Сальдо зовнішньоторговельного балансу товарів також склалося від'ємним у сумі 10,7 млрд дол. і погіршилось на 870,7 млн дол.

Експорт товарів у порівнянні з 2018 роком збільшився на 5,8% (+2,7 млрд дол.) і становив 50,1 млрд дол.

Експорт категорії сільськогосподарської та харчової продукції зріс на 3,5 млрд дол. (+19,0%), у тому числі [20]:

- зернових культур – на 2,4 млрд дол. (+33,1%);
- насіння і плодів олійних культур – на 609,1 млн дол. (+31,2%);

- залишки та відходи харчової промисловості – на 262,1 млн дол. (+21,4%);
- жирів та олій тваринного або рослинного походження – на 236,2 млн дол. (+5,3%);
- м'яса і субпродуктів харчових – на 65,9 млн дол. (+10,2%);
- тютюну – на 38,9 млн дол. (+9,8%);
- їстівних плодів і горіхів, цитрусових – на 31,6 млн дол. (+13,8%);
- продукції борошномельно-круп'яної промисловості – на 26,3 млн дол. (+15,0%);
- продуктів переробки овочів, плодів – на 19,6 млн дол. (+11,4%);
- інших продуктів рослинного походження – на 18,5 млн дол. (+55,0%).

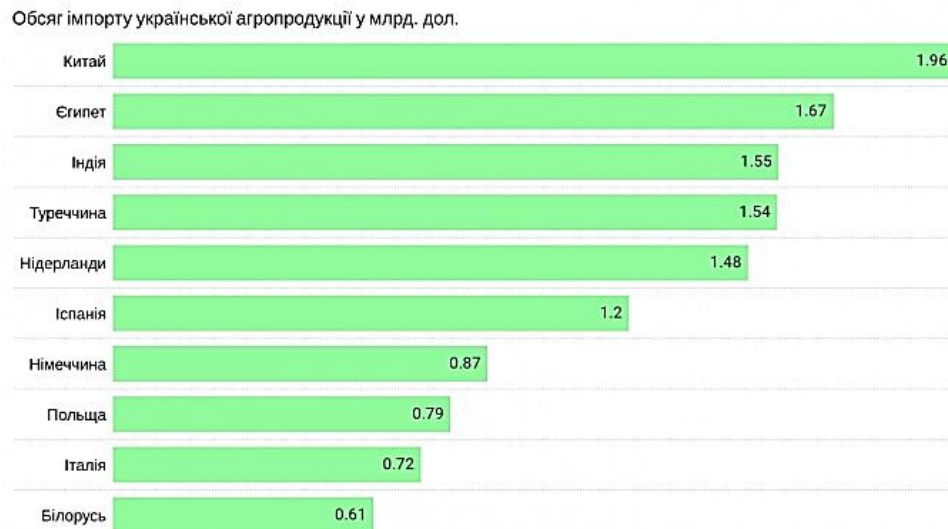
Імпорт товарів збільшився на 6,3% (+3,6 млрд дол.) і склав 60,8 млрд дол.

У 2019 році дохід від імпорту групи сільськогосподарських та харчових продуктів зріс на 679,4 млн дол. (+13,4%), у тому числі:

- їстівних плодів і горіхів, цитрусових – на 146,0 млн дол. (+27,7%);
- овочів, коренеплодів – на 106,1 млн дол. (+99,9%);
- риби і ракоподібних – на 94,9 млн дол. (+17,3%);
- тютюну – на 75,4 млн дол. (+17,9%);
- молока і молочних продуктів, яєць, меду – на 63,0 млн дол. (+59,2%);
- продуктів із зернових культур – на 47,1 млн дол. (+30,7%);
- алкогольних і безалкогольних напоїв та оцту – на 43,3 млн дол. (+8,8%).

До ТОП-5 країн, які імпортують найбільше української сільськогосподарської продукції за звітний період, увійшли Китай

(10,2%), Єгипет (10,1%), Іспанія і Нідерланди (по 8,0%), Туреччина (6,6%) (рис. 2.1).

Рис. 2.1. ТОП-5 країн, які найбільше імпортували українську сільськогосподарську продукцію у 2019 році

Джерело: складено автором на основі [22].

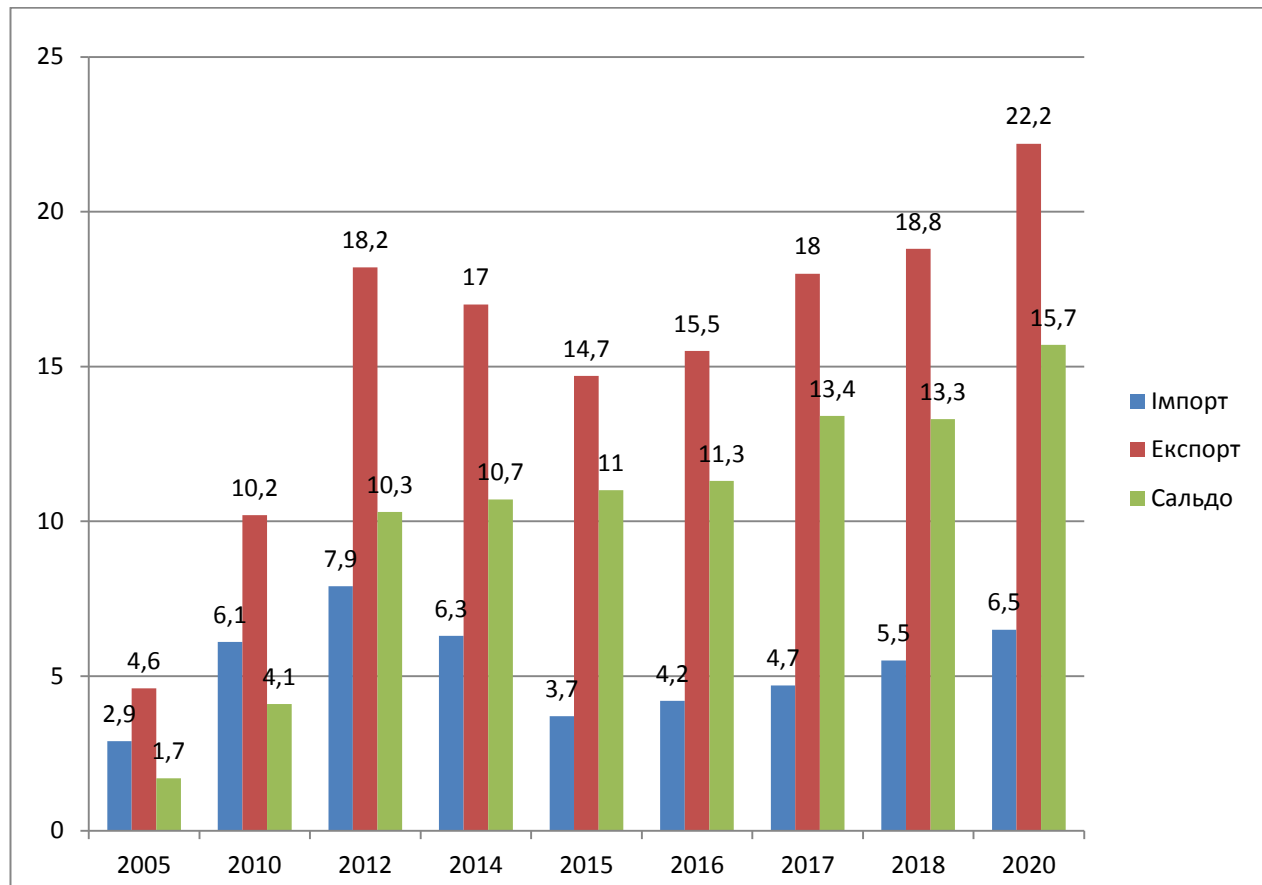
Згідно з повідомленням Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, з загального експорту України, частка аграрної продукції становить 48%. Основною часткою аграрного експорту є зернові та олійні культури (48% і 23% відповідно) [22].

2.2. Показники зовнішньої торгівлі України товарами продовольчої групи

Аграрний сектор залишається одним з основних джерел валютних надходжень до України.

Динаміка зовнішньо-торговельного балансу підтверджує відсутність стійких тенденцій у сфері зовнішньоторговельної діяльності України. З 2005 по 2012 рр. товарообіг агропродукції зріс у 3,5 рази, то у 2015 р. він скоротився у 1,4 рази до 2012 р., у 2018 р. зріс у 1,3 рази до 2015 року.

Обсяги зовнішньої торгівлі України представлені на рис 2.2.

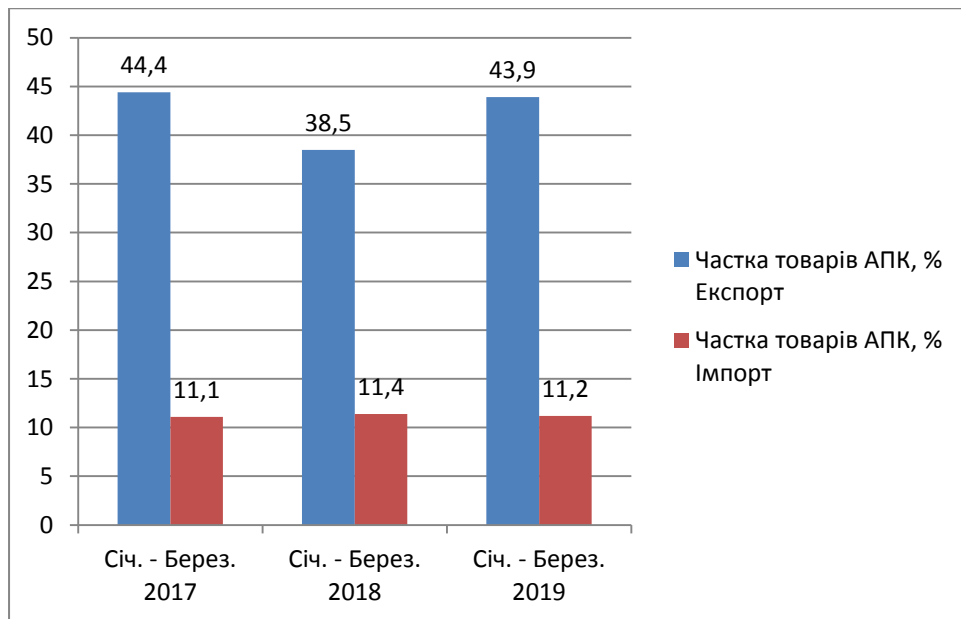
Рис. 2.2. Зовнішня торгівля агропродовольчою продукцією України, млрд дол. США

У 2018 р. експорт продукції аграрного сектору становив понад 18,8 млрд дол. США, що на 4,9% більше ніж торік, а імпорт – 5,5 млрд дол. США, що на 17,4% більше .

У 2020 експорт продукції аграрного сектору становить 22,2, млрд дол. США, а імпорт – 6,5 млрд дол. США .

У 2020 р. сальдо торгівлі становить 15,7, млрд дол. США (рис. 2.3) [18].

Частка експорту та імпорту товарів Агро промислового комплексу представлені на рис 2.3.

Рис. 2.3. Частка експорту та імпорту товарів АПК у загальній кількості реалізованих товарів

У 2020 р. частка товарів АПК в українському експорті усіх товарів становить 45,1% [18].

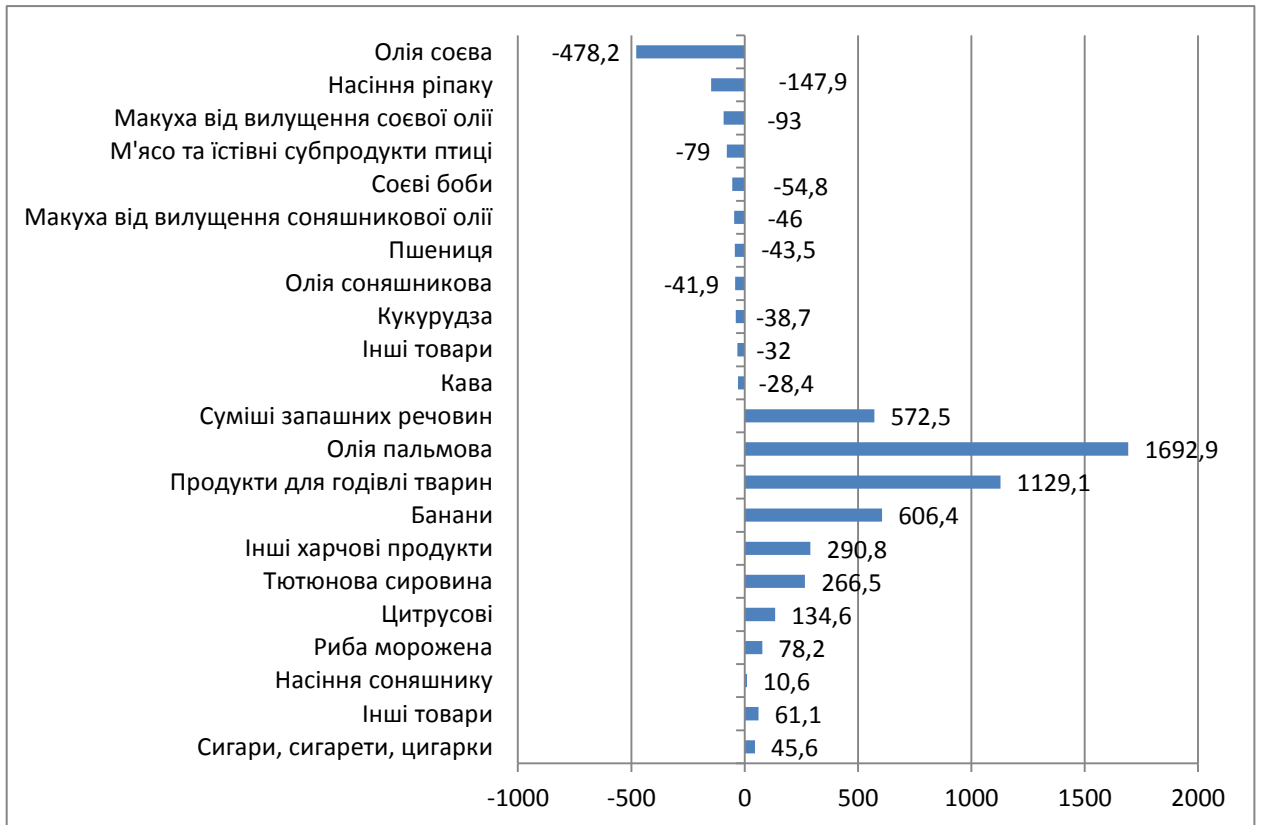
Україна впевнено конкурує на міжнародних ринках, в авангарді світового експорту залишаються соняшникова олія, кукурудза, пшениця, соєві боби, ячмінь, макуха соняшникова, насіння ріпаку, курятина [18].

До 2020 року серед сільськогосподарської продукції в зовнішній торгівлі слід зазначити профіцит кукурудзяної олії та соняшникової олії із загальним профіцитом 2,82 мільярда доларів США. (рис. 2.4).

Негативне сальдо в основному спричинене насінням соняшнику, замороженою рибою та цитрусовими (загалом -320 млн. доларів США).

До 2020 року майже 54,0% валютного доходу від експорту сільськогосподарської продукції надходитиме від кукурудзи (33,0%) та соняшникової олії (21,0%) [21].

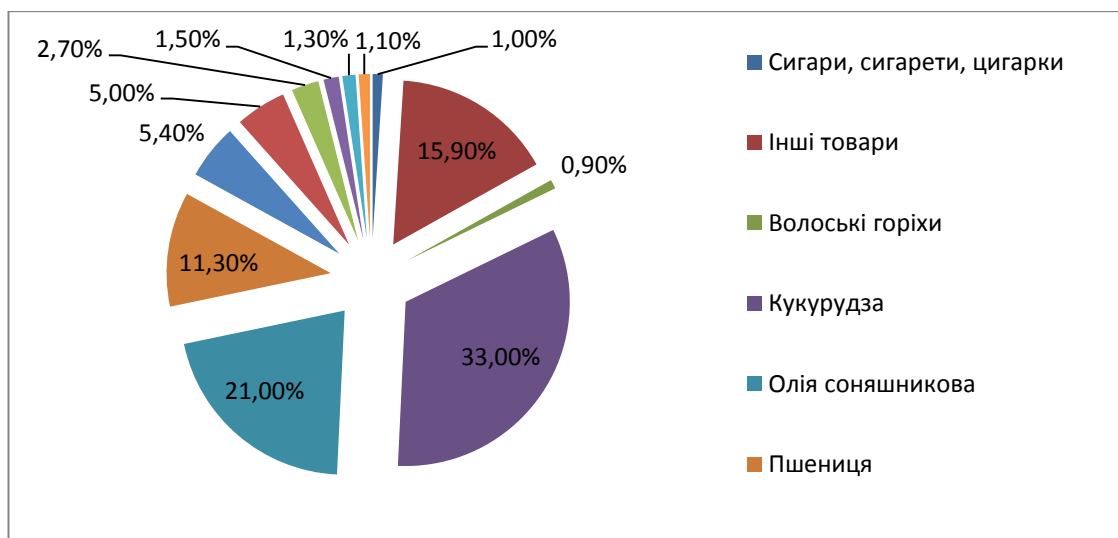
Товарна структура зовнішньої торгівлі АПК представлена на рис 2.4.

Рис.2.4.Товарна структура сальдо зовнішньої торгівлі АПК у січні – березні 2020 року, млн дол. США.

Джерело: складено автором на основі [21].

Частка ж більшості товарів не перевищила 5,0%, за винятком лише пшениці (11,3%), макухи від вилущення соняшникової олії (5,4%) та соєвих бобів (5,0%) (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Товарна структура експорту агропродукції у січні – березні 2020 року

Основу імпорту товарів АПК становлять насіння соняшнику, риба морожена, цитрусові, тютюн, кукурудза, інші харчові продукти та продукти для годівлі тварин.

Водночас, за нашими підрахунками майже 40,0% або 608,3 млн дол. США імпорту агропродовольчих товарів – продукція не критичного імпорту, виробництво якої є традиційним в Україні.

2.3. Баланси виробництва та споживання продовольчих товарів

Давайте використаємо показники для аналізу балансу продовольчої зовнішньої торгівлі (табл. 2.1):

- торговельне сальдо, що визначається як різниця вартісних обсягів експорту й імпорту продовольства;
- коефіцієнту покриття імпорту експортом (індекс стану балансу), що визначається відношенням обсягів експорту продовольства до обсягів імпорту [17].

Таблиця 2.1

Аналіз балансу зовнішньої торгівлі харчовими продуктами

Види продуктів харчування	Торговельне сальдо, тис т				Коефіцієнт покриття імпорту експортом			
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
м'ясо і м'ясопродукти, кг	17,0	87,0	121,0	118,0	1,08	1,55	1,66	1,51
молоко і молочні продукти, кг	170,0	386,0	329,0	703,0	1,48	5,95	4,13	6,33
яйця, шт.	2424,2	1991,3	1852,8	2562,8	21,00	11,45	22,40	22,14
цукор, кг	33,0	149,0	500,0	610,0	5,71	38,25	101,00	88,14
олія та інші рослинні жири, кг	4355,0	4093,0	4885,0	5749,0	20,53	26,58	23,31	25,05
картопля, кг	-23,0	-2,0	-22,0	-6,0	0,43	0,88	0,19	0,75

1	2	3	4	5	6	7	8	9
овочі та баштанні продовольчі культури, кг	69,0	117,0	88,0	315,0	1,31	2,23	1,65	3,44
фрукти, ягоди та виноград, кг	-506,0	-264,0	-449,0	-528,0	0,41	0,55	0,39	0,36
хліб і хлібні продукти, кг	33160,0	38148,0	41211,0	42244,0	127,08	201,78	172,71	166,66

Джерело: складено автором на основі [17].

Аналіз незалежності продовольчого ринку є ключем до зовнішньої торгівлі продуктами харчування України, оскільки розрахунок його стандартів вводить правові обмеження щодо імпорту та експорту продовольства або інші обмеження щодо безпечності харчових продуктів без порушення міжнародно-правових зобов'язань, включаючи правила СОТ.

Отже, за даними табл. 2.1 бачимо, що найбільш незалежним для України являється виробництво наступних продовольчих товарів: хліб і хлібні продукти, цукор, олія та інші рослинні жири, а також яйця.

У табл. 2.2 визначимо продовольчу незалежність за основними продуктами харчування в Україні.

Таблиця 2.2

Продовольча незалежність за основними продуктами харчування, %

Види продуктів харчування	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
м'ясо і м'ясопродукти	8,21	7,26	8,31	10,63
молоко і молочні продукти	3,54	0,87	1,18	1,56
яйця	0,86	1,59	0,76	1,05
цукор	0,43	0,26	0,35	0,54
олія та інші рослинні жири	37,62	30,42	43,95	48,19
картопля	0,63	0,29	0,45	0,39
овочі та баштанні продовольчі культури	3,05	1,38	1,95	1,91
фрукти, ягоди та виноград	36,17	27,02	34,59	36,60
хліб і хлібні продукти	5,36	4,31	5,58	5,97

Харчова незалежність окремого продукту дорівнює частці імпорту та ємності внутрішнього фізичного ринку. Максимальний поріг встановлений у 30%. Метод №1379 також повинен проводити щорічну оцінку стану продовольчої безпеки держави на основі запропонованих показників [2].

Аналізуючи дані табл. 2.2 можна дійти висновку, що для продуктів харчування, таких як олії та інші рослинні жири, а також фрукти, ягоди та виноград, незалежність продуктів харчування перевищує 30%. Загалом можна стверджувати, що за останні роки в Україні майже всі види їжі отримали високий рівень харчової незалежності. Задоволення потреб населення в життєво важливих продуктах харчування здійснюється за рахунок вітчизняного виробництва.

Незалежність продовольства також розуміється як річний рівень випуску важливих харчових продуктів, що виробляються в країні, відповідно до обґрунтованих основних харчових сировинних та харчових цілей, рекомендованих органами охорони здоров'я, відповідно до поточного рівня розвитку внутрішньої продуктивності [12]. Харчова незалежність окремого продукту розраховується на основі методики визначення основних показників безпечності харчових продуктів, яка була затверджена Кабінетом Міністрів України 5 грудня 2007 р. № 1379 "Певні питання безпеки харчових продуктів", і становить частці імпорту на внутрішньому ринку .

Передумовою продовольчої самозабезпечення є задоволення потреб більшості населення в продуктах харчування, але за рахунок власного виробництва, що визначає продовольчу незалежність країни у задоволенні основних харчових потреб її громадян. Для забезпечення продовольчої безпеки необхідно підтримувати належний рівень продовольчої самодостатності, умовою є використання ефективної державної підтримки вітчизняних сільськогосподарських виробників та

контролю над імпортом для захисту внутрішнього ринку від конкуренції. У табл. 2.3 представлені індекси самозабезпеченості видами продовольства в Україні.

Таблиця 2.3

Індекс самозабезпеченості основними видами продовольства

Види продуктів харчування	2018 р.	2019 р.	2018 р.	2019 р.
м'ясо і м'ясопродукти	106,2	105,4	105,1	105,0
молоко і молочні продукти	105,0	103,6	107,7	107,5
яйця	113,9	114,0	119,8	123,9
цукор	95,5	142,3	158,4	139,2
олія та інші рослинні жири	872,6	1088,3	1265,5	1246,1
картопля	96,3	101,6	101,7	101,5
овочі та баштанні продовольчі культури	100,3	101,6	102,9	103,4
фрукти, ягоди та виноград	92,3	84,9	82,9	91,3
хліб і хлібні продукти	238,9	290,5	292,2	319,2

Джерело: складено автором за даними [14].

Тому в Україні завдяки власному виробництву населення споживає м'ясо та м'ясні продукти, молоко та молочні продукти, хліб та хлібобулочні вироби, яйця, овочі та дині, картоплю, олію, цукор. Виробництво олійних та зернових культур охоплювало кілька споживчих фондів у країні та становило міцну основу для українського сільськогосподарського експорту. Проаналізуємо динаміку та структуру зовнішньої торгівлі основними продуктами харчування (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Аналіз зовнішньої торгівлі продовольчими товарами

Види продуктів харчування	Імпорт, тис тонни				Експорт, тис тонни			
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
м'ясо і м'ясопродукти, кг	158	182	233	283	245	303	351	399
молоко і молочні продукти, кг	78	105	132	180	464	434	835	807

1	2	3	4	5	6	7	8	9
олія та інші рослинні жири, кг	160	219	239	259	4253	5104	5988	5986
картопля, кг	17	27	24	28	15	5	18	22
овочі та баштанні продовольчі культури, кг	95	136	129	188	212	224	444	434
фрукти, ягоди та виноград, кг	588	732	819	878	324	283	291	331
хліб і хлібні продукти, кг	190	240	255	280	38338	41451	42499	42940

Джерело: складено автором за даними [14].

Аналізуючи зовнішню економіку, сформовану національною продовольчою безпекою, слід сказати, що одним із важливих факторів забезпечення та підтримання продовольства на стратегічному рівні є участь України у міжнародній торгівлі. Розвиток зовнішньої торгівлі країни вимагає лібералізації зовнішньої торгівлі. Однак реагування на стратегічні виклики продовольчої безпеки та зменшення торгових бар'єрів в умовах глобалізації призвело до того, що Україна стала основним імпортером продовольства. Рівень продовольчої безпеки став пороговим для певних видів їжі. На сьогодні імпорт продовольства становить 25-35%, тоді як великі міста країни складають приблизно 50-60% імпорту [16].

Аналіз незалежності ринку зерна є ключем до зовнішньої торгівлі зерном України, оскільки результати розрахунків вводять законодавчі обмеження на ввезення та вивезення зерна або інші обмеження продовольчої безпеки без порушення міжнародно-правових зобов'язань, включаючи правила СОТ. [17]. За таких обставин стратегічна спрямованість країни на покращення продовольчої самодостатності не повинна принижувати іноземних виробників, а повинна бути спрямована на захист національної економіки. Основними проблемами

та ризиками продовольчої безпеки можуть бути: зниження конкурентоспроможності національного виробництва та ефективності національної економіки шляхом примусового зменшення конкуренції з іноземними постачальниками, а також збільшення податкового навантаження на бюджет. Для забезпечення продовольчої незалежності та послаблення торгових бар'єрів у харчовому секторі в умовах розвитку зовнішньої торгівлі розвиток сільськогосподарського сектору повинен бути скоординованим. Важливим стратегічним завданням повинно бути сприяння інноваціям у сільськогосподарському виробництві та ефективному використанню сільськогосподарських угідь. Поступове зниження іноземного продовольства на внутрішньому ринку дозволить вітчизняному аграрному сектору перейти до інтенсивного розвитку та нових технологічних рівнів. Тому стратегія продовольчої безпеки повинна включати заходи та механізми для розвитку відсталого аграрного сектору та підвищення його конкурентоспроможності в Україні та на світовому ринку.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Основні проблеми розвитку зовнішньої торгівлі

Загалом, в Україні спостерігаються випередження імпорту на експортом товарів.

Відповідно й зростає абсолютна величина від'ємного сальдо торговельного балансу країни. При чому структура вітчизняної економіки трансформується доволі повільно, збільшення доходів українців, що спостерігається останнім часом, підвищує попит саме на імпортні товари; зростання світових цін на нафту може вже в найближчому майбутньому потягнути зростання витрат України на імпорт нафти, нафтопродуктів і природного газу, а скорочення доходів від транспортування російського природного газу територією України у зв'язку із введенням в експлуатацію магістральних газопроводів Росією створює істотну загрозу значного зростання абсолютної величини від'ємного сальдо торговельного балансу України .

Нещодавно зріс експорт українських компаній, які займаються сільським господарством, оптовою торгівлею та переробною промисловістю.

Однак можливість ускладненого експорту середніх підприємств все ще залишається дуже високою, тобто вітчизняними товарами з більшою часткою доданої вартості у ціні продажу, тобто товарами з вищим ступенем переробки.

Основними проблемами сучасного розвитку зовнішньої торгівлі, на вирішенні яких повинні бути сконцентровані зусилля, визначаються:

- сировинний характер значної частини експорту;
- відсутність чітко визначеної політики структурних змін в матеріально-технічній базі виробництв та технологіях галузей економіки;
- незначна частка продукції з високою часткою доданої вартості у структурі українського експорту;
- відсутність правових основ запровадження фінансових механізмів державної підтримки розвитку експорту;
- недостатній рівень інвестування в модернізацію експортоорієнтованих виробництв та гостра нестача новітніх технологій;
- застаріла транспортна інфраструктура, що не відповідає сучасним вимогам ефективного транскордонного сполучення;
- поширення практики вжиття обмежувальних та протекціоністських заходів з боку окремих країн та провідних транснаціональних корпорацій;
- наявність диспропорцій у двосторонній торгівлі з основними партнерами;
- високі ризики фінансових втрат при проведенні експортних операцій;
- не вигідні умови кредитування експорту (високі відсоткові ставки та короткі строки наданих кредитів);
- здійснення розрахунків з експортних операцій через офшорні компанії та ухилення від податків.

3.2. Напрямки удосконалення торгівельних відносин України в контексті продовольчої безпеки

Державне регулювання сталого розвитку АПК є системою економічного, організаційного, соціального, правового і політичного забезпечення державою сприятливого середовища для формування і розвитку сталого відтворення АПК як соціоприродогосподарчої системи з метою забезпечення продовольчої безпеки.

Найважливішою функцією держави є формування і відтворення ефективних суб'єктів ринкових відносин – власників, підприємців, менеджерів, продавців, покупців і т. д.

Роль держави полягає в тому, щоб за допомогою науково обґрунтованих форм, методів, важелів підготовки і перепідготовки кадрів створити сприятливе середовище для формування і стійкого відтворення ефективних суб'єктів ринкових відносин в АПК України, її регіонах, підприємницьких структурах .

Беручи до уваги поступову структуру та попит на сировину для харчової та сільськогосподарської промисловості, важлива роль національного нагляду полягає у формуванні та підтримці стійкого попиту на продовольство та сільськогосподарську сировину залежно від статі, віку, трудової діяльності, регіону мешкання, платоспроможного попиту населення, орієнтація переробної промисловості на використання як сировини продукції вітчизняних товаровиробників.

Держава повинна виконувати цю функцію за допомогою дії на формування доходів основних груп населення, підтримуючи необхідний рівень пенсій, допомоги, стипендій і т. д. для тих груп населення, які вже не можуть або ще не можуть одержувати відповідних доходів. Водночас держава зобов'язана створити умови і можливості для ефективної зайнятості працездатного населення.

Держава повинна сприяти формуванню платоспроможного попиту населення на продовольчі товари через регулювання системи цін на продукти харчування, державні і регіональні замовлення, маркетингове обслуговування, сприяння в експорті і т. д.

Держава виконує функцію підтримки стійкої пропозиції продовольчих та інших сільськогосподарських товарів за допомогою стимулювання й підтримки стійкого відтворення матеріально-технічної бази товаровиробників АПК; сприяння залученню в АПК капіталу вітчизняних та іноземних інвесторів; стимулювання раціонального розміщення і спеціалізації виробництва в АПК як умови для виробництва конкурентоспроможних продовольчих товарів на регіональному, національному і міжнародному ринках; спонукання виробників до впровадження ресурсо, природо і енергозберігаючих екзогенних технологій в оптимальному поєднанні з інноваційними хіміко-технічними технологіями; організації і фінансової підтримки, розробки і реалізації стратегії, адекватної природно-кліматичним умовам і ринковим відносинам системи інтенсифікації сільськогосподарського виробництва з якнайповнішим використанням агроекологічних і соціальних чинників розвитку, які дають змогу об'єднати відповідні чинники для досягнення стійкості відтворення в АПК; регулювання системи страхування від численних ризиків, що містять загрози розвитку АПК.

Однією з ключових функцій держави є формування і підтримка системи цін, які забезпечують стимулювання стійкості пропозиції і платоспроможного попиту населення на продовольчі та інші товари. Ефективність цієї функції залежить від стратегії подолання різниці в цінах та несприятливого впливу монопольної структури в першій та третій сферах АПК на сільське господарство. Однією з головних функцій держави є створення інфраструктури для сталого розвитку земельного ринку для отримання матеріально-технічних ресурсів,

капіталу, систем оптового та роздрібного ринку тощо. Держава виконує функції забезпечення входження суб'єктів АПК як рівноправних продавців та покупців у систему міжнародних сільськогосподарських ринків. Наукове обґрунтування регулювання цього процесу передбачає:

- надання підтримки в організації експорту конкурентоспроможних сільськогосподарських товарів вітчизняних товаровиробників;

- створення механізмів захисту вітчизняних продавців сільськогосподарських товарів на внутрішніх ринках від придушення іноземними імпортерами, які сьогодні мають перевагу внаслідок того, що виробництво даних товарів у розвинених країнах більш конкурентоспроможне через краще матеріально-технічне забезпечення, сервісне обслуговування величезної економічної і політичної підтримки держави АПК тощо. Українські виробники багатьох видів сільськогосподарських товарів сьогодні не готові конкурувати з іноземними в режимі повного відкриття національного ринку України без ефективних механізмів захисту з боку держави.

Держава може виконати ці та інші, якщо формування системи такого регулювання буде засноване на реалізації таких принципів його організації.

Перш за все важливий принцип раціонального аграрного протекціонізму. Цей принцип у цілому розкритий в економічній літературі. Відзначимо найважливіші його моменти стосовно забезпечення сталості розвитку АПК.

Принцип раціонального аграрного протекціонізму необхідно реалізовувати комплексно. Це означає, що держава повинна підтримувати надійність відтворення не тільки в сільському господарстві, але і в інших сферах АПК, регулюючи сталість його розвитку в цілому. Тому державі доцільно за допомогою системи організаційно-економічних, нормативно-правових механізмів

створювати сприятливі умови для розвитку тракторного і сільськогосподарського машинобудування, матеріальної бази меліорації, відновлення виробництва мінеральних добрив, інших галузей і виробництв сфери АПК на інноваційній основі, упровадження комплексної, адекватної природним умовам України і ринку системи господарювання; техніко-технологічного переозброєння переробної промисловості і інфраструктури забезпечення АПК; стійкого відтворення родючості ґрунтів тощо.

Аграрний протекціонізм є основою забезпечення продовольчої безпеки країни як найважливішого компонента національної безпеки в мирних умовах країни.

Наступним за значущістю є принцип програмно-цільового регулювання й підтримки. Його реалізація вимагає розробки концепції сталого розвитку АПК України в цілому і регіонів на основі науково обґрунтованих довгострокових прогнозів. На цій базі важливо організувати обмежену кількість взаємозв'язаних програм, що мають ключове значення для сталого розвитку АПК, насамперед спрямованих на:

- підвищення і стійке відтворення родючості ґрунту;
- розвиток машинобудування для агропромислового комплексу;
- розвиток м'ясного, молочного, комбікормового, цукрового підкомплексів;
- техніко-технологічне переозброєння переробної промисловості;
- страхування доходів суб'єктів агропромислового комплексу;
- розробку комплексної довгострокової програми сталого розвитку АПК України і її окремих регіонів.

Державі сьогодні важливо гарантувати:

- створення умов для становлення і стійкої підтримки паритету цін на сільськогосподарські товари і засоби виробництва для села, на засоби виробництва для фондоутворюючих галузей АПК і продукцію

цих галузей, на продукцію рослинництва і тваринництва;

- реалізацію основних видів продовольчих товарів, що поступають до державних регіональні фондів за цінами не нижче від гарантованих;

- фінансування стійкого відтворення родючості ґрунтів;

- ефективне антимонопольне регулювання;

- підтримку інноваційно-інвестиційної діяльності з техніко-технологічному переозброєння АПК, відтворення племінної худоби, елітного насінництва;

- збереження біосистем і стійке відтворення природних ресурсів сільськогосподарського призначення;

- економічний захист вітчизняних виробників продовольства від агресивної конкуренції імпортерів продовольства;

- ефективне функціонування системи страхування в АПК.

Для реалізації принципу гарантованої підтримки АПК доцільно розробити економічні механізми контролю, зацікавленості і відповідальності державних органів, урядовців і службовців, що виконують функцію даної підтримки.

Не менш важливим принципом державного регулювання, ніж підтримка сталого розвитку АПК, є гнучкий диференційований підхід залежно від форм власності й ефективності господарювання, значущості в забезпеченні стійкості інноваційності та екологічності відтворення, потенційної конкурентоспроможності вироблюваної продукції, рівня розвитку підприємництва, ступеня ризику, ефективності участі в реалізації державних програм тощо .

Слід зазначити принцип мотиваційної спрямованості державного регулювання і підтримки. Реалізація цього принципу вимагає формування мотиваційних механізмів переливання капіталу, упровадження новітніх технологій виробництва, ефективної структури і ринкової інфраструктури АПК.

Враховуючи, що для підвищення стійкості функціонування АПК дуже мало фінансових і матеріальних ресурсів як у держави, так і в підприємницьких структур АПК, особливо виділимо принцип максимально ефективного використання цих ресурсів. Цей принцип можна реалізувати, якщо враховуються такі умови:

- максимально використовуються «дармові» сили природи, створюється адаптована до природно-кліматичних умов кожного регіону система господарювання, що дає змогу якнайповніше використовувати потенціал біосистеми;

- матеріально-технічна база АПК переорієнтовується на ефективне використання потенціалу біосистеми й запобігання його руйнуванню з максимальним упровадженням інновацій у виробництво та використання цієї бази;

- раціонально використовуються інтелектуальний потенціал учених, підприємницькі здібності суб'єктів АПК;

- стимулюється система господарювання, адаптована до конструктивних функцій ринку; держава використовує ефективні взаємозв'язані форми і методи державного регулювання з урахуванням специфіки відтворення в АПК.

Як випливає з вищевикладеного, основою забезпечення продовольчої безпеки, що враховує специфіку аграрної сфери, на рівні регіонів і держави в цілому повинна стати стратегія стійкого відтворення АПК, направлена на підтримку динамічно раціональної пропорційності між чинниками відтворення в АПК і необхідними темпами його розвитку в умовах невизначеності з метою постійного задоволення потреб населення в продуктах харчування при збереженні та відтворенні кумулятивного потенціалу природного середовища.

З урахуванням розкритої раніше суті продовольчої безпеки, її місце у функціонуванні регіону як соціоприродогосподарчої системи полягає у такому:

1) забезпечення продовольчої безпеки реалізує основні установки концепції сталого розвитку регіональної соціоприродогосподарчої системи в одній з її найважливіших підсистем – АПК;

2) забезпечення продовольчої безпеки є основною стратегічною метою аграрної політики держави на національному і регіональному рівні;

3) забезпечення продовольчої безпеки є, з одного боку, однією з основоположних функцій сільського господарства і агропромислового комплексу в цілому, а з іншого – найважливішим критерієм його ефективності.

Для визначення напрямків вдосконалення системи управління торгівельними відносинами України в контексті продовольчої безпеки проведемо аналіз зовнішніх ринків товарів продовольчої групи за конкурентними силами по Портеру.

Оцінку загроз з боку товарів-замінників продукції продовольства наведемо у табл. 3.1

Таблиця 3.1

Оцінка товарів-замінників продукції продовольства на зовнішніх ринках

Параметр оцінки	Оцінка параметра		
	3	2	1
Товари-замінники «ціна-якість»	існують і займають високу частку на ринку	існують, але тільки увійшли на ринок і їх частка мала	не існують
	3		
ПІДСУМКОВИЙ БАЛ	3		
1 бал	Низький рівень загрози з боку товарів-замінників		
2 бали	Середній рівень загрози з боку товарів-замінників		
3 бали	Високий рівень загрози з боку товарів-замінників		

Джерело: складено автором на основі [17].

Оцінка рівня внутрішньогалузевої конкуренції за такими параметрами: кількість гравців, темп зростання ринку, рівень

диференціації продукту на ринку, обмеження в підвищенні цін (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Оцінка рівня внутрішньогалузевої конкуренції на зовнішніх ринках продукції продовольства

Параметр оцінки	Оцінка параметра		
	3	2	1
Кількість гравців	Високий рівень насичення ринку	Середній рівень насичення ринку (3-10)	Невелика кількість гравців (1-3)
	3		
Темп зростання ринку	Стагнація або зниження обсягу ринку	Сповільнюється, але зростаючий	Високий
			1
Рівень диференціації продукту на ринку	Компанії продають стандартизований товар	Товар на ринку стандартизований за ключовими властивостями, але відрізняється за додатковими перевагами	Продукти компаній значимо відрізняються між собою
		2	
Обмеження в підвищенні цін	Жорстка цінова конкуренція на ринку, відсутні можливості в підвищенні цін	Є можливість до підвищення цін тільки в рамках покриття зростання витрат	Завжди є можливість до підвищення ціни для покриття зростання витрат і підвищення прибутку
		2	
ПІДСУМКОВИЙ БАЛ	8		
4 бали	Низький рівень внутрішньогалузевої конкуренції		
5-8 балів	Середній рівень внутрішньогалузевої конкуренції		
9-12 балів	Високий рівень внутрішньогалузевої конкуренції		

Джерело: складено автором на основі [17].

Оцінка загроз входу на ринки нових гравців за допомогою оцінки висоти вхідних бар'єрів (табл. 3.3)

Таблиця 3.3

**Оцінка висотних бар'єрів на зовнішніх ринках продукції
продовольства**

Параметр оцінки	Оцінка параметра		
	3	2	1
Економія на масштабі при виробництві товару	Відсутнє	Існує тільки у декількох гравців ринку	Значуща
		2	
Сильні марки з високим рівнем знання і лояльності	Відсутні великі гравці	2-3 великі гравці тримають близько 50% ринку	2-3 великі гравці тримають більше 80% ринку
		2	
Диференціація продукту	Низький рівень різноманітності товару	Існують мікро-ніші	Всі можливі ніші зайняті гравцями
			1
Рівень інвестицій і витрат для входу в галузь	Низький (окупається за 1-3 місяці роботи)	Середній (окупається за 6-12 місяців роботи)	Високий (виправдовується більш ніж за 1 рік роботи)
		2	
Доступ до каналів розподілу	Доступ до каналів розподілу повністю відкритий	Доступ до каналів розподілу вимагає помірних інвестицій	Доступ до каналів розподілу обмежений
	3		
Політика уряду	Немає обмежень з боку держави	Держава втручається в діяльність галузі, але на низькому рівні	Держава повністю регламентує галузь і встановлює обмеження
		2	
Готовність існуючих гравців до зниження цін	Гравці не підуть на зниження цін	Великі гравці не підуть на зниження цін	При будь-якій спробі введення більш дешевої пропозиції існуючі гравці знижують ціни
		2	
ПІДСУМКОВИЙ БАЛ	14		
8 балів	Низький рівень загрози входу нових гравців		
9-16 балів	Середній рівень загрози входу нових гравців		
17-24 бали	Високий рівень загрози входу нових гравців		

Джерело: складено автором на основі [17].

Узагальнимо результати аналізу конкурентних сил по Портеру реалізації продукції продовольства та наведемо у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Результати аналізу конкурентних сил по Портеру реалізації продукції продовольства на зовнішніх ринках

Параметр	Значення	Опис	Напрямки робіт
Загроза з боку товарів-замінників	Висока	Компанія володіє товаром аналогі якого існують на ринку	Концентрувати всі зусилля на побудові обізнаності про унікальну пропозицію.
Загрози внутрішньогалузевої конкуренції	Середня	Ринок компанії є високо конкурентним і перспективним. Відсутня можливість повного порівняння товарів різних фірм. Є обмеження в підвищенні цін.	Проводити постійний моніторинг пропозицій конкурентів. Знижувати вплив цінової конкуренції на продажі. Підвищувати рівень знання про товар.
Загроза з боку нових гравців	Висока	Високий ризик входу нових гравців. Нові підприємства з'являються постійно через низькі бар'єри входу.	Проводити постійний моніторинг появи нових компаній. Проведення акцій, спрямованих на тривалість контакту споживача з компанією. Підвищувати рівень знання про товар.

Джерело: складено автором на основі [17].

Отже, кожне національне підприємство що реалізує продовольчу продукцію на зовнішніх ринках для забезпечення національної продовольчої безпеки повинно використовувати наступні напрямки:

- сконцентрувати всю свою енергію на визначенні унікальних пропозицій;
- безперервно відстежувати пропозиції конкурентів;
- зменшити вплив цінової конкуренції на продажі;
- підвищити рівень знань про товар;
- безперервний контроль за появою нових компаній;
- здійснення заходів на час контакту споживача з компанією;
- підвищити рівень знань про товар.

ВИСНОВКИ

Зовнішня торгівля є важливою та історично першою формою міжнародних економічних відносин, яка являє собою обмін товарами і послугами між країнами. Зовнішня торгівля – це торгівля між країнами світу.

Зовнішня торгівля виступає найважливішою формою міжнародних економічних відносин, її показники одночасно відображають стан економічного потенціалу різних країн та характерні відносини між ними. Зовнішня торгівля припускає вивіз (експорт) і ввіз (імпорт) чи тільки вивіз, чи тільки ввіз товарів і послуг у відносинах між країнами. Це головна форма двостороннього економічного співробітництва, здійснювана самостійно чи опосередковано.

Позитивна роль зовнішньої торгівлі полягає, перш за все, у тому, що відсутність бар'єрів для руху товарів, послуг і факторів виробництва на основі принципу порівняльних переваг призводить до оптимізації дії принципу глобальної ефективності, коли за заданих умов сукупний економічний потенціал світового господарства використовується найбільш раціональним чином, а споживачі, у свою чергу, мають широкий спектр можливостей щодо задоволення своїх потреб

Потрібно відмітити зростання відкритості світової економіки як об'єктивної тенденції світового розвитку, що зумовлена поширенням інтеграційних процесів у світі. Водночас світовий досвід свідчить, що значна відкритість економіки робить її вразливою до коливань зовнішньої кон'юнктури та економічної політики основних торговельних партнерів у частині застосування різних протекціоністських заходів.

Характер спеціалізації і місце економіки країни в системі міжнародного поділу праці відображає загальний рівень її господарського розвитку. Зовнішньоекономічні зв'язки вже давно

перетворилися в свого роду регулятор, який створює вирішальний вплив на відтворювальні процеси та мультиплікацію доходів у національній економіці.

У найзагальнішому вигляді, згідно з визначенням Організації з питань продовольства і сільського господарства при ООН (далі за текстом ФАО), під продовольчою безпекою розуміється «стан, при якому всі люди завжди мають доступ до безпечного і поживного продовольства для підтримки активного здорового життя».

Харчова незалежність України становить понад 30% у таких продуктах, як олії та інші рослинні жири, а також фрукти, ягоди та виноград. Загалом можна стверджувати, що в Україні за останні роки майже всі види їжі були високо забезпечені, забезпечуючи продовольчу незалежність. Задоволення попиту населення на важливу їжу відбувається за рахунок власного виробництва. Отже, кожне національне підприємство що реалізує продовольчу продукцію на зовнішніх ринках для забезпечення національної продовольчої безпеки повинно використовувати наступні напрямки: сконцентрувати всю свою енергію на визначенні унікальних пропозицій; безперервно відстежувати пропозиції конкурентів; зменшити вплив цінової конкуренції на продажі; підвищити рівень знань про товар; безперервний контроль за появою нових компаній; здійснення заходів на час контакту споживача з компанією; підвищити рівень знань про товар.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична економія : макроекономіка і мікроекономіка : підручник : у 2-х кн. / С. М. Панчишин, П. І. Островерх, В. Б. Буняк та ін. ; за ред. : С. М. Панчишина, П. І. Островерха. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2014. – Кн. 2 : Мікроекономіка. – 390 с.
2. Бутинець Ф. Ф. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності : підручник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит» / Ф. Ф. Бутинець, І. В. Жиглей, В. М. Пархоменко ; за ред. Ф. Ф. Бутиця. – 2-е вид., доп. і перероб. – Житомир : ПП «Рута», 2001. – 544 с.
3. Васюренко В. О. Фінансове регулювання ЗЕД підприємств: теоретичне узагальнення та прикладний аналіз : монографія / В. О. Васюренко. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. – 100 с.
4. Венцель В. Т. Зовнішньоекономічна діяльність: підходи до розуміння в довідниковій та нормативно-правовій літературі / В. Т. Венцель // Вісник ЖТДУ. – 2011. – № 1 (55). – С. 43–45.
5. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підручник / Гребельник О. П. – 3-тє вид. перероб. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 432 с.
6. Дахно І. І. Зовнішньоекономічний менеджмент / І. І. Дахно. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 568 с.
7. Дейнека О. Г. Економіка зарубіжних країн : навч. посібник / О. Г. Дейнека, А. П. Голиков, Л. О. Позднякова, П. О. Черномаз. – К. : ЦУЛ, 2008. – 464 с.
8. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : навч. посібник / за ред. Н. В. Горіна. – К. : Знання, 2008. – 330 с.
9. Зінь Е. А. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підручник / Е. А. Зінь, Н. С. Дика ; за ред. Е. А. Зінь. – К. : Кондор, 2009. – 432 с.

10. Макконнелл К. Р. Экономикс: Принципы, проблемы и политика : учебник / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю ; пер. с. англ. А. А. Пороховського. – М. : Республика, 1992. – 400 с.
11. Міжнародна економіка : підручник / Ю. Г. Козак, Д. Г. Лук'яненко, Ю. В. Макогон та ін. ; за ред. Ю. Г. Козака, Д. Г. Лук'яненка, Ю. В. Макогона. – 3-е вид. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 560 с.
12. Міжнародна торгівля : навч. посібник / за ред. Ю. Г. Козака, Н. С. Логвінової. – К. : ЦУЛ, 2009. – 668 с.
13. Міжнародний бізнес : підручник / за ред. проф. В. А. Вергуна. – К. : ВАДЕКС, 2014. – 810 с.
14. Самблук М. В. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства / М. В. Самблук, Е. О. Ковтун // Кримський економічний вісник. – 2013. – № 2 (03). – С. 140–142.
15. Торгова Л. В. Основи ЗЕД : нав.-метод. посібник / Л. В. Торгова, О. В. Хитра. – Львів : Новий Світ-2000, 2006. – 512 с.
16. Управління зовнішньоекономічною діяльністю : навч. посібник / за заг. ред. А. І. Кредісова. – К. : ТОВ ВІРА, 2012. – 325 с.
17. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини / А. С. Філіпенко. – К. : Либідь, 2013. – 434 с.
18. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 13.05.2020)
19. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/> (дата звернення 15.04.2020)
20. Офіційний сайт Міністерства сільського господарства США (USDA). URL : <http://www.usda.gov> (дата звернення 19.04.2020)
21. Офіційний сайт Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO). URL: http://www.fao.org/index_en.htm (дата звернення 22.04.2020)

22. Офіційний сайт статистичної служби Європейського Союзу (EUROSTAT) URL : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/> (дата звернення 25.04.2020)

23. Про затвердження Класифікації країн світу: Наказ Державної служби статистики України від 20.09.2012 р. № 389. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 16.05.2020)

24. Ушкаренко Ю.В. Переваги кооперативної взаємодії під час виробництва та експорту органічної продукції/ Ю.В.Ушкаренко, А.В.Чмут, А.І Соловійов // Підприємництво та інновації.- 2020. -Випуск 11, ч2. -С.44-50.

25. Чмут А.В. Розвиток зовнішньої торгівлі товарами продовольчої групи в Херсонській області /// А.В. Чмут, С. Мельник// Матеріали 6 Міжнародної наук.-практ. конф. «Розвиток форм і методів сучасного менеджменту в умовах глобалізації» (м. Дніпро, 07-09 листопада 2018 року) – Дніпро, 2018. – С. 85-87

26. Knelson J.K., Lee R.E. Oxides of Nitrogen in the atmosphere Fate and Public Health amplification // *Ambio.* – 1977. – 6. – N 2-3. – P. 126-130.

27. Schultz, T.W. (1965). *Transforming Traditional Agriculture*, Yale University Press, New Haven. – P. 20-25.

28. World Trade Statistical Review 2017. URL: <http://www.wto.org/> (дата звернення 26.04.2020)

29. Chmut A. Outsourcing in International Economic Relations / Y. Bilan, V. Nitsenko, I.Ushkarenko, A.Chmut, and O. Sharapa // *Montenegrin Journal of Economics*, Vol. 13, No. 3, (2017), 175-185.